

ביאורים

117 -ב- ההיגיון העומד מאחורי המצוות

מהדורת אור עציון

רבנו מפרט בפרק זה חלק מן המצוות שכליות ומביא את ההיגיון שעומד מאחורי מצוות אלו. הקדוש ברוך הוא ציווה על האדם שלא לרצוח, והסיבה לדבר היא, מעבר לכך שיש בדבר צער גדול של הנרצח, שהדבר גורם לביטול תכליתו של האדם שבשבילה נברא - ליישב את העולם הזה - כפי שנאמר (בראשית א, כח): "ולמלא את הארץ וכבשׁה", ולהגיע אלא העולם הבא.

118 הקדוש ברוך הוא אסר על בני האדם את הזנות, שאם לא כן בני אדם לא ידעו מי האבות שלהם, וזמה יצאו כמה דברים רעים: הם לא ידעו את מי הם צריכים לכבד וכן הם לא יוכלו לרשת את רכושם כשם שקבלו מהם את קיומם, וכן אנשים לא ידעו מי הם קרוביהם ולא יוכלו להתפתח יחסי קרבה משפחתיים ומתן עזרה בקשיים.

119 הקדוש ברוך הוא אסר את הגניבה, מפני שאם הגניבה הייתה מותרת, אנשים לא היו עובדים קשה בשביל לחיות, כי היו יכולים להשיג רכוש בצורה הרבה יותר קלה על ידי גניבה, ואם כך יהיה, בשלב מסוים לא יישאר גם מה לגנוב מפני שאנשים לא יעבדו ולא ייצרו שום דבר. התוצאה תהיה שהעולם לא יתקדם ולא יתפתח אלא ידרוך במקום.

120 הקדוש ברוך הוא חייב את בני האדם לומר את האמת ולהימנע מלומר את השקר, מפני שכאשר אדם תופס דבר מסוים בצורה אחת ומדבר עליו בצורה אחרת, נוצרת בקרבו סתירה פנימית וזרות, ואילו אדם האומר את האמת מרגיש טוב עם עצמו.

121 יש מי שאומר שארבעת הדברים האלו - רצח, זנות, גניבה וזכב באמת אינם רעים ואין הכרח שכלי להימנע מהם אלא ההגדרה של דברים טובים ורעים תלויה רק בהרגשת האדם, אם מעשיו של האדם גורמים לו שמחה ועונג - הם מעשים טובים, ואם האדם צריך להתאמץ ולטרוח בעשיית הפעולה - היא דבר רע.

על טענה זו עונה רבנו תשובה ארוכה במאמר הרביעי (פרק ב), וכאן הוא רוצה לענות על כך בקצרה: אדם שסובר כך, מתעלם מן ההסברים שהביא רבנו שארבעת הדברים הללו הם רעים, ועם מי שחולק על דברים פשוטים והגיוניים, לא ניתן לדון.

122 ועוד, ישנם מעשים המשמחים אדם אחד ומעציבים אדם אחר, ואז הטוב והרע נמצאים באותה פעולה, למשל, כאשר אדם הורג את שונאו, ההורג שמח בדבר, ואילו הנהרג וכל קרוביו עצובים, וכן כאשר אדם לוקח אשת איש, הוא עצמו שמח אך בעלה עצוב, וכן כאר אדם גונב רכוש של אחר, הוא שמח אך האדם שממנו נגנב הרכוש עצוב. לפי ההיגיון של אותם אנשים כל הפעולות הללו הן טובות מצד אחד ורעות מצד שני, דבר שלא ייתכן.

123 ולא עוד אלא שיתכן מצב שאותה פעולה תביא לאותו אדם מצד אחד עונג ושמחה ומצד שני נזק, למשל אדם האוכל דבש שמעורב בו רעל, מצד אחד הוא מתענג מטעמו של הדבש ומצד שני הדבר גורם לו למות וסבל, ואם כן, על פי דעתם, האם הדבר הוא טוב או רע?

לב הדברים

רס"ג נוגע בדבריו כאן בסוגיה מהותית ומשמעותית, הנוגעת באופן ישיר להתנהגות האדם בחייו, ולבנייה של החברה. שתי השקפות עולם קיימות ביחס למדדים שאתם יכול האדם לנווט את הנהגותיו בחיים. ישנה השקפת עולם אידיאליסטית ששמה במרכז את תפקידו של האדם, את הצורך שלו לממש את הפוטנציאל הטמון בו, מתוך בחינה מתמדת של תכלית חייו ותפקידו בעולם, ואילו השקפת עולם אחרת שמה את רצונות האדם ותשוקותיו במרכז, ולפיהן קובעת את אורח חייו. ביחס זה שבין שתי השקפות העולם הללו אנו נוגעים לא פעם כשאנו באים לבחון את יחסינו לתרבות המערבית הנהוגה בימינו.

חברה שמתחנכת על בסיס נהנתנות אישית היא הרסנית ביותר. קשה מאוד לקדם את העולם, ולהרבות בו טוב ויושר, אם האדם שם כל העת במרכז את מה שמתחשק לו ונחמד לו. מעבר לזה, חברה כזאת כורתת את הענף שעליו היא יושבת, שהרי כאשר כל אחד נוהג לפי מה שעולה על רוחו, עם הזמן הצד השלילי שבאדם מתגבר, התשוקה לדברים פסולים נהיית גדולה יותר, וממילא כל החברה נבנית בצורה עקומה. חלק מההרס הגדול שבבניין כזה נגרם כתוצאה מכך שבני האדם הופכים את מה שהם חושקים בו לאידאל, דבר שיעצים את התופעה הבעייתית הזאת, ויביא את החברה למצבים מעוותים והרסניים.

ב-117 וְרָאוּ שְׂאֲקָדָם ° הַדְּבָרִים עַל הַמְצֻוֹת הַשְּׂכִלִיּוֹת תַּחֲלָה וְאָמְרוּ: מִן הַחֲקֵמָה לְאָסֹר שְׂפִיכוֹת דְּמֵי הַמְדַבְּרִים °, שְׁלֹא יִתֵּר זֶה וַיְכַלֶּה קִצְתָּם אֶת קִצְתָּם, וַיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָ° מֵה שְׂמֹרְגֵי־שֵׁים בּוֹ מִן הַצֵּעֵר, בְּטוֹל הַעֲנִיָּן° שְׂכָנָן בּוֹ הַחֶכֶם, וּמִכְרִית אוֹתָם הַהֶרֶג מֵאֲשֶׁר בְּרָאָם לוֹ וְהִטְרִיחָם בּוֹ. 118 וּמִן הַחֲקֵמָה לְאָסֹר הַזְנוּת, שְׁלֹא יִהְיוּ הַמְדַבְּרִים כְּבִהְמוֹת, וְלֹא יֵדַע אֶחָד מֵהֶם אֲבִיו שֶׁיְכַבְּדֵהוּ גְמוּלוֹ° שֶׁגִּדְלָהּ, וְשִׁוְרֵי־שֵׁהוּ הָאֵב טְרַפּוֹ° כְּאֲשֶׁר יִרְשׁ מִמֶּנּוּ הַמְצִיאָה°, וְשִׁיֵּדַע שְׂאָר קְרוֹבָיו מִדּוֹד וְאָחִי אִם, וַיַּעֲשֶׂה מֵה שֶׁהוּא מוֹצֵא לָהֶם מִן הַחֲנִינָה. 119 וּמִן הַחֲקֵמָה לְאָסֹר הַגְּנֵבָה, כִּי אִם תִּפְרֹ, יִבְטַחוּ קִצְתַּת בְּנֵי אָדָם עַל גְּנֵבַת מִמּוֹן קִצְתָּם, וְלֹא יֵשְׁבוּ הָעוֹלָם וְלֹא יִקְנוּ מִמּוֹן, אִךְ אִם יִבְטַח הַכֹּל עַל זֶה תִּבְטַל הַגְּנֵבָה עוֹד בְּבִטּוֹל הַקְּנִינִים°, מִפְּנֵי שְׁלֹא יִמְצֵא מֵה שֶׁיִּגְנֵב כָּלֵל. 120 וּמִן הַחֲקֵמָה אִךְ מִרְאֲשִׁיתָה°, דְּבַר צֶדֶק וְעִזּוֹב הַכֶּזֶב, כִּי הַצֶּדֶק הוּא הָאֲמִירָה עַל הַדְּבָר כְּאֲשֶׁר הוּא וּבְעִנְיָנוּ, וְהַכֶּזֶב הוּא הָאֲמִירָה עַל הַדְּבָר לֹא כְּאֲשֶׁר הוּא וְלֹא בְעִנְיָנוּ, וְכֵאֲשֶׁר יִפְלֵ הַחוּשׁ עָלָיו וַיִּמְצְאוּ בְּתִכּוֹנָה מֵהַתְּכּוֹנּוֹת, וְתִלְיִץ° עָלָיו הַנֶּפֶשׁ בְּהַפֵּךְ בְּתִכּוֹנַת זוּלָתָה°, מְקַבְּלוֹת שְׁנֵי הַתְּכּוֹנּוֹת בְּנֶפֶשׁ וּמֵתֵהֶפְכוֹת, וַתִּשְׁעַר מֵהַמְּנַעַם כְּדָבָר נִכְרִי°.

121 וְאַחֲרַי כֵּן אָמַר שְׂרָאֲתִי מִבְּנֵי אָדָם, מִי שֶׁסּוֹבֵר, כִּי אֵלֶּה ד' הַשְּׂרָשִׁים ° הַמּוֹזְרִים°, אֵינָם מוֹזְרִים, אֲבָל הַמּוֹזֵר אֲצֻלוֹ מֵה שֶׁיַּצְעֲרֵהוּ וַיִּדְאִיגֵהוּ, וְהַטּוֹב אֲצֻלוֹ מֵה שֶׁיַּעֲרֹב לוֹ וַיִּרְגֵּעֵהוּ. וְלִי עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תְּשׁוּבָה רַחֲבָה בְּמֵאֲמָר הַד' בְּשֵׁעַר הַצֶּדֶק. אִךְ אֲזַכֵּר מִמֶּנָּה הַנֶּה קִצְתַּת וְאָמַר, כִּי מִי שֶׁחֹשֵׁב זֶה, כְּבָר עֲזֹב כָּל מֵה שֶׁהִבְאִיתִי לְרָאִיָּה הַנָּה, וּמִי שֶׁעֲזֵב זֶה הוּא סָכָל, וְהַסְתַּלַּק טְרַחוּ מְעֻלִּינוּ. 122 וְעַם זֶה לֹא אֲנוּחַ עַד שֶׁאֲרַחֲיִבְהוּ הַהֲתֵהֶפְכוֹת וְהַמְּנַעַע° וְאָמַר, כִּי הַרִיגַת הַשּׁוֹנֵא מֵה שֶׁיַּעֲרֹב לַהוֹרֵג וַיַּצְעֵר הַהַרוֹג, וְלִקְיַחַת הַמִּמּוֹן וְהַנְּשִׂים הַנְּשׂוֹאוֹת מִמֶּה שֶׁיַּעֲרֹב לְלוֹקַח וַיַּצְעֵר לְלוֹקַח מִמֶּנּוּ. וְעַל הַמּוֹחֲשֵׁבָה הַזֹּאת יִתְחַיֵּב לְהִיּוֹת כָּל פֶּעַל מֵאֲלוֹ הַשְּׁנַיִם חֲקֵמָה וְסִכְלוֹת° יַחַד - חֲקֵמָה, מִפְּנֵי שֶׁיַּעֲרֹב לְגוֹנֵב וְלַהוֹרֵג וְלֹאֲזַנָּה, וְסִכְלוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצְעֵר בְּעַל דִּינּוֹ, וְכֵן דַּעַת שֶׁמְבִיאָה אֶל הַהֲתֵהֶפְכוֹת וְעַל הַמְּנַעַע הוּא שֶׁקֶר. 123 אִךְ° יִתְקַבֵּץ עָלֵיהֶם הַהֶפֶךְ הַזֶּה בְּאִישׁ אֶחָד, בְּדָבָשׁ שֶׁנֶּפֶל בּוֹ מַעֲט אָרֶס אֲכָלוּ וְהוּא עֲרַב° וְהוֹרֵג, וּמֵתִחַיִּים שֶׁתִּהְיֶה חֲקֵמָה וְסִכְלוֹת יַחַד.

שְׂאֲקָדָם - שאקדים. **הַמְדַבְּרִים** - האנשים. **אָחַר** - חוץ. **בְּטוֹל הַעֲנִיָּן וְכוּ'** - ביטול כוונת הבורא בבריאתו. **גְּמוּלוֹ** - שכר. **טְרַפּוֹ** - רכושו. **כְּאֲשֶׁר יִרְשׁ מִמֶּנּוּ הַמְצִיאָה** - נתן לו אביו את מציאותו וחיוו. **בְּבִטּוֹל הַקְּנִינִים** - העדר הרכוש. **אִךְ מִרְאֲשִׁיתָה** - כבר מתחילתה, מיסודותיה. **וְתִלְיִץ** - תאמר. **בְּהַפֵּךְ בְּתִכּוֹנַת זוּלָתָה** - תאמר ההפך מהתכונה שאותה מרגיש החוש. **נִכְרִי** - זר. **ד' הַשְּׂרָשִׁים** - רצח, זנות, גנבה ושקר. **הַמּוֹזְרִים** - השליליים, הרעים. **הַהֲתֵהֶפְכוֹת וְהַמְּנַעַע** - יש בשיטתם דברים סותרים ובלתי אפשריים. **סִכְלוֹת** - טיפשות, רוע. **אִךְ** - אפילו. **עֲרַב** - טעים.